

JAROSŁAW CWYL

Politechnika Radomska im. K. Pułaskiego

PODATEK DOCHODOWY OD ZYSKÓW
PRZEDSIĘBIORSTW KORPORACYJNYCH
JAKO ELEMENT NARZĘDZI POLITYKI PODATKOWEJ

Wprowadzenie

W teorii ekonomii i finansów podatek dochodowy postrzegany jest jako danina publiczna, stanowiąca barierę rozwojową w aktywności gospodarczej, a szczególnie w formowaniu się kapitału. Ponieważ podatek dochodowy nakładany jest na nadwyżkę ekonomiczną, kalkulowaną jednak w odmienny sposób niż nakazują zasady rachunkowe¹, ogranicza on zyski, które są głównym motywem i celem działalności. Zyski te również są wewnętrznym źródłem finansowania, przez które, według teorii kolejności źródeł finansowania, dokonuje się samofinansowanie działalności przedsiębiorstwa. Nie odmawiając poprawności powyższego rozumowania, zgodnego z uzasadnieniem teoretycznym i zyskującym konsensus w znacznym stopniu wśród ekonomistów, nie uwzględnia ono całościowego oddziaływania podatku. Dlatego przytoczone wyjaśnienie może wydawać się trywialne². Przyjęcie takiego punktu widzenia powoduje ograniczenie analizy opodatkowania do jednego obszaru oddziaływania, czyli do ograniczenia płynności

¹ Wymiar podatku zależy od jego konstrukcji.

² Pobranie podatku w oczywisty sposób pomniejsza zyski, zmniejsza dostępność środków płynnych.

przez podatek³. Podatek dochodowy powoduje przede wszystkim wzrost kosztu kapitału finansującego działalność⁴. Nie mniej istotnym zagadnieniem jest konstrukcja podatku i innych przepisów podatkowych w zakresie zatrzymania zysków i ich ograniczeń⁵.

Celem artykułu jest przegląd problematyki dotyczącej wpływu podatku dochodowego od zysków przedsiębiorstw korporacyjnych na różne aspekty działalności przedsiębiorstwa i jego wydajności fiskalnej oraz przedstawienie wybranych wyników badań. W artykule zastosowano następującą kolejność, w pierwszej części omówiono wpływ zmian podatkowych na pewne decyzje podmiotów gospodarczych z zaprezentowaniem wybranych wyników badań, w drugiej części przedstawiono problem motywacyjnej polityki obniżania stawki tego podatku jako tego, który podnosi koszt kapitału, a przez to obniża inwestycje przedsiębiorstw, w trzeciej części zaprezentowano problem opodatkowania szybko rozwijających się i nowych przedsiębiorstw, w części czwartej zaś – tendencje zmian w podatku dochodowym od zysków przedsiębiorstw korporacyjnych w aspekcie międzynarodowym.

1. Elastyczność bazy podatkowej względem zmian podatkowych

Podatek od zysków jest swego rodzaju podatkiem nałożonym na formowanie się kapitału w przedsiębiorstwach korporacyjnych. Ponieważ kapitał jest substytucyjnym czynnikiem produkcji, to należy rozważyć konsekwencje opodatkowania kapitału w stosunku do opodatkowania zasobów pracy. Ze względu na ich substytucyjność i komplementarność⁶ zmiany obciążeń któregoś z nich powodują

³ Zysk netto jest tylko jednym z mniej znaczących „kanałów” oddziaływania na przedsiębiorstwo przez przepływy pieniężne.

⁴ Można szybko wskazać przyczyny podwyższonego kosztu kapitału: inflacja, podwójne opodatkowanie zysków właścicieli w połączeniu z opodatkowaniem osobistym, niesprawności rynku kapitałowego, niepewność co do polityki fiskalnej czy też występowanie asymetrii informacyjnej a także konieczność poddawania ocenie projektów rynkowych.

⁵ Mowa tutaj zarówno o zewnętrznych i wewnętrznych ograniczeniach, które wynikają z aktów prawnych wspólnych dla podmiotów w danym kraju, ale również o aktach prawnych wewnętrznych firmy, jak statut.

⁶ Analizy takiej dostarczają modele przerzucalności podatku dochodowego do zysków przedsiębiorstw korporacyjnych. Na ten temat więcej: A.C. Harbeger, *The Incidence of Corporation Income Tax Revisited*, „National Tax Journal” 2008, nr 2, June, s. 303–312; J. Gravele, *The Corporate Income Tax*, „Economic Issues and Policy Options, National Tax Journal” 1995.

rynkowe dostosowania do zmian. Trzeba wskazać, że wiele badań i opinii zmierza do wniosku, że podatek ten jest przerzucany na zasoby pracy w większym stopniu, zwłaszcza w dostatecznie długim okresie⁷. To przeświadczenie i wyniki badań podają nawet w wątpliwość zasadność oddzielnego opodatkowania dochodów korporacji. Jest to uzasadnione tym, że podatek nałożony wprost na zasoby pracy może powodować mniejsze straty ekonomiczne, gdyż kapitał jest bardziej mobilny (coraz bardziej także w ujęciu międzynarodowym). Problem ten jest kluczowy i występują modele przerzucalności podatku⁸, wskazujące na mechanizm teoretyczny takiego oddziaływania. Kwestią dyskusyjną pozostaje jednak stopień przerzucalności podatku między zasobami pracy i kapitału.

Wydajność podatku i jego skutki zależą więc od tego, jak w wyniku zmian podatkowych zmieni się również baza podatkowa, gdyż skutkiem zmiany opodatkowania będą zmiany we wpływach bezpośrednio związanych ze zmianą stawki oraz pośrednio przez zmianę w wykazywanej podstawie opodatkowania (przedmiocie opodatkowania). Elastyczność bazy podatkowej względem stawki podatkowej jest wielkością najbardziej ogólną, składa się na nią kilka rodzajów elastyczności cząstkowych. Przedstawia to następujące równanie⁹:

$$\varepsilon = \varepsilon^{OF} + w^N \varepsilon^{de} + w^M \varepsilon^{PS} + w^N \varepsilon^{INV} + w^F \varepsilon^{LOC}$$

gdzie:

- ε^{OF} – elastyczność zmian formy prawnej przedsiębiorstwa,
- $w^N \varepsilon^{de}$ – zmiana wskaźnika zadłużenia do kapitału własnego¹⁰,
- $w^M \varepsilon^{PS}$ – międzynarodowa zmiana lokalizacji zysków (transferowanie zysków),
- $w^F \varepsilon^{LOC}$ – zakłócenia lokalizacji inwestycji,
- $w^N \varepsilon^{INV}$ – zakłócenia inwestycji w kraju.

⁷ Por. R.A. de Mooij, *Will Corporate Income Taxation Survive?*, „De Economist” 2005; M. Evers, R.A. de Mooij, D.J. van Ederveen, *What Explains The Variation in Estimates of Labour Supply Elasticities?* CESifo, „Working Paper” 2005, nr 1633, December.

⁸ Najstarsze modele przerzucalności w „duchu” tradycyjnej teorii tworzył A. Harberger już w 1962 r.

⁹ R.A. de Mooij, S. Ederveen, *Corporate Tax Elasticities. A Reader's Guide to Empirical Findings*, 2008, s. 3.

¹⁰ Bardziej dogłębną analizę można uzyskać w: R.H. Gordon, Y. Lee, *Do taxes affect corporate debt policy? Evidence from U.S. corporate tax return data*, „Journal of Public Economics” 2001, nr 82, s. 195–224.

Elastyczności te zmieniają się¹¹ i są różne zależnie od branży przedsiębiorstwa czy jego wielkości. Można sądzić, że wielkości te kształtują się w jakimś zakresie typowym, będącym wypadkową zmian jednostkowych. Znajomość powyższego równania pozwala na kształtowanie oczekiwań co do skutków opodatkowania. Brak stałości wartości elastyczności sprawia, że konieczne jest ciągłe ich szacowanie. Należy jednak pamiętać o wpływie przez zmianę przepływów kapitałowych, mogących mieć znaczenie finansowe dla pewnych przedsiębiorstw. W tabeli 1 zaprezentowano oszacowania tych parametrów.

Tabela 1

Elastyczność bazy podatkowej korporacji

Zmiany behawioralne	Określona elastyczność	Wartość
Forma prawna działalności	Korporacyjne; niekorporacyjne	-0,70
Polityka struktury kapitału	Dług / kapitał własny	-0,15
Przesuwanie zysków za granicę	Normatywna stawka	-1,20
Inwestycje – intensywność*	Efektywna marginalna stawka podatku	-0,40
Inwestycje – ekstensywne**	Średnia efektywna stawka podatku	-0,65

* Są istotne dla decyzji o skali inwestowania.

** Są istotne dla decyzji o lokalizacji inwestycji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie R.A. de Mooij, S. Ederveen, *Corporate Tax Elasticities. A Reader's Guide to Empirical Findings*, 2008, s. 20.

Przytoczone kalkulacje elastyczności mogą odbiegać od wskazanych powyżej w różnych krajach¹². Oszacowanie tych wielkości dla Holandii, jako kraju cha-

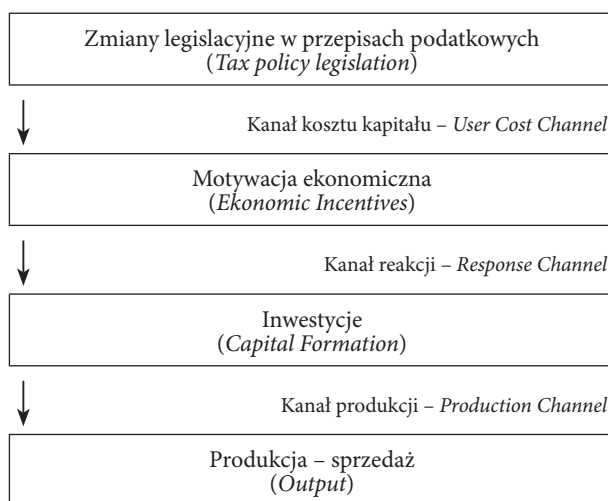
¹¹ Z tego punktu widzenia istnieje wyraźna potrzeba badania elastyczności względem zmian opodatkowania. Jednak ze względu na stałość stawki normatywnej występują trudności w określeniu stopnia tej elastyczności. Badania mogą jednak podążać w kierunku stosowania przeciętnego opodatkowania danego przedsiębiorstwa, gdyż pokazuje to jak zmiany ciężaru podatkowego wpływają na zmiany poszczególnych wielkości.

¹² Dodatkowo trudności w kalkulacji elastyczności nasilają się z powodu tego, że na powyższe decyzje wpływają czynniki pozapodatkowe, mogące przesłaniać efekty zmian podatku. Stąd też nie istnieje jakaś uniwersalna elastyczność tych wielkości.

rakteryzującego się przeciętnym obciążeniem podatkami z krajów należących do OECD, pozwala zorientować się, które z rodzajów elastyczności są najważniejsze dla oddziaływania podatku. Największe znaczenie stanowiło przesuwanie zysków za granicę, co może zmuszać państwa do zmniejszania różnic w ciężarze opodatkowania kapitału w przedsiębiorstwach korporacyjnych. Jakkolwiek inne skutki również są wywoływane przez zmiany w podatku.

2. Problem motywacyjnej polityki podatkowej podatku dochodowego od zysków przedsiębiorstw korporacyjnych

Związek motywującej polityki podatkowej z sektorem przedsiębiorstw w ujęciu dynamicznym przedstawia poniższy schemat, obrazujący oddziaływanie zmian podatkowych na poszczególne kluczowe decyzje przedsiębiorstwa. Skuteczność takiej polityki w zakresie podatku zależy głównie od wpływu podatku na koszt kapitału. Trzeba zaznaczyć, że podatek ten zwiększa koszt finansowania działalności, a w szczególności podejmowanych inwestycji rzeczowych, jak przedstawiono na rysunku 1.

Rys. 1. Wpływ zmian przepisów podatkowych na sektor przedsiębiorstw

Źródło: R.S. Chirinko, *Corporate Taxation, Capital Formation, and the Substitution Elasticity between Labor and Capital*, „National Tax Journal” 2002, June, s. 340.

Sukces takiej polityki będzie zależał od elastyczności inwestycji względem zmiany kosztu kapitału¹³. Dlatego też wpływ ten może być mało znaczący przy wysokiej stopie procentowej, natomiast duży w przypadku niższej stopy procentowej. Oddziaływanie stawki podatku zależy zatem od wysokości stopy procentowej. Przy wysokiej stopie procentowej spada liczba realizowanych projektów inwestycyjnych, wtedy elastyczność inwestycji względem kosztu kapitału jest mała. Dlatego pomimo tego, że zmiany przepisów podatkowych mogą być korzystne dla obniżenia kosztu kapitału finansującego inwestycje – system podatkowy podraża koszt kapitału – zachęty tworzone przez system podatkowy mogą być zbyt małe w stosunku do pozapodatkowych czynników określających zachowania przedsiębiorstw, czyli w stosunku do wysokości nominalnej stopy procentowej. W przypadku omawianej sytuacji wysokiej stopy procentowej, wzrastają bowiem koszty trudnej sytuacji finansowej wywołanej nadmiernym zadłużeniem lub ryzykiem bankructwa. Należy zwrócić uwagę również na to, że wysokie stopy procentowe mogą być konsekwencją inflacji, która *de facto* podnosi koszt kapitału finansującego inwestycje, ponieważ odpisy amortyzacyjne są nieaktualizowane oraz wzrasta koszt kapitału obcego (premia za ryzyko, wzrost odsetek od wynajętego kapitału). W sytuacji niższej stopy procentowej korzyści ze stosowania tarczy podatkowej maleją wraz ze zmianami stopy procentowej, ale maleje także zagrożenie trudnościami finansowymi i bankructwem w sytuacji korzystania z długu. Dlatego polityka zmniejszania stawki podatku może nie przynosić oczekiwanych rezultatów.

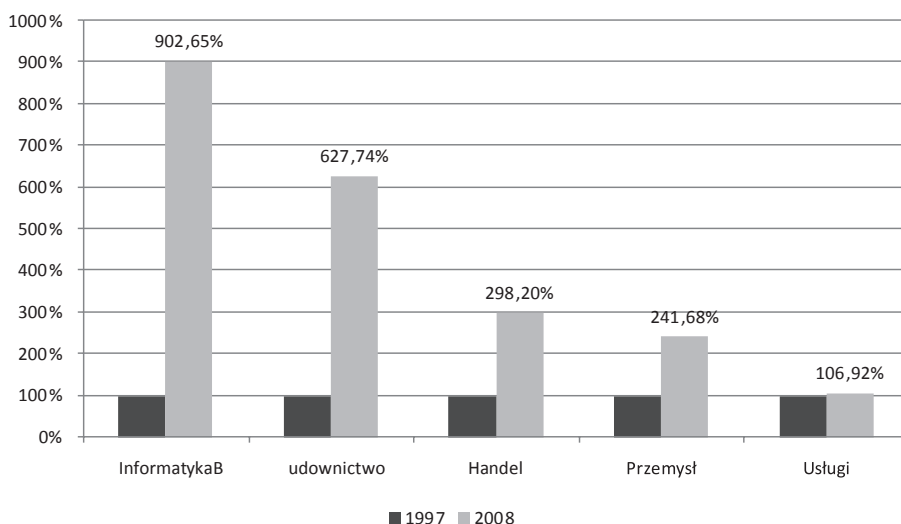
Oddziaływanie zachęt podatkowych jest także wrażliwe na zmiany oczekiwań przyszłego popytu (podobnie jak w przypadku stopy procentowej). Paradoks ten może polegać na tym, że krótkookresowe zmiany sprzedaży powodują zmiany popytu inwestycyjnego, przesuwając krzywą popytu. Pobieźna obserwacja rynku wskaże wtedy nietypową, pozytywną, ale pozorną korelację między inwestycjami a kosztem kapitału.

3. Kwestia dojrzałości przedsiębiorstw i jego opodatkowania

Przedstawione wywody wskazywałyby na bezzasadność używania podatku dochodowego od osób prawnych do stymulowania inwestycji w przedsiębiorstwach

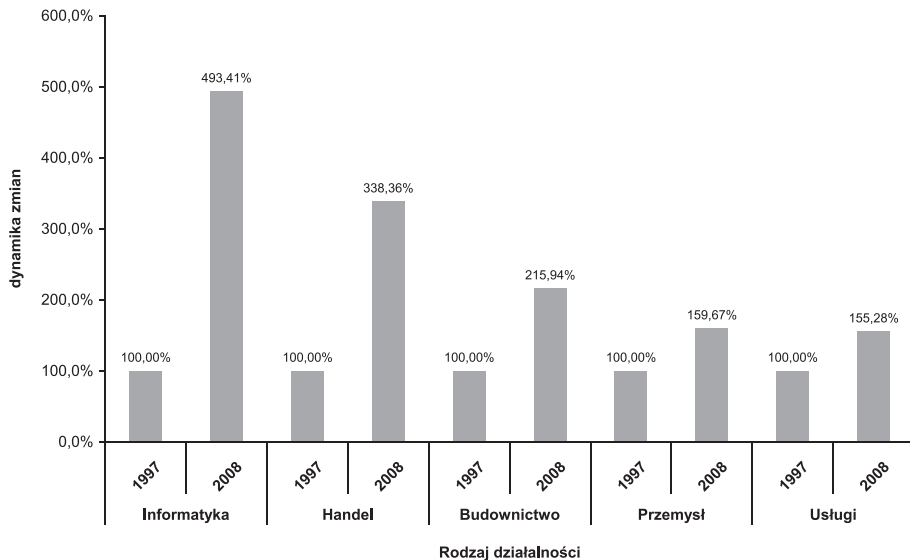
¹³ Przyjmuje się, że najczęściej elastyczność ta wynosi od -0,5 do -1.

korporacyjnych. Wniosek ten jednak powinien być zmodyfikowany, jeśli rozważy się problem przedsiębiorstw nowych i dynamicznie rozwijających się, dla których koszt kapitału może znacząco przekraczać stopę procentową na skutek podwójnego opodatkowania zysków. Jest tak z powodu ograniczeń w dostępie do kredytów oraz niemożności zakumulowania zysków wewnętrznych na wystarczającym poziomie, emisja akcji podnosi zaś koszt kapitału dla nowych przedsiębiorstw. Wydaje się więc, że mogą istnieć inne przesłanki stosowania takiego narzędzia polityki stymulacyjnej. Z przeprowadzonych badań na 109 przedsiębiorstwach notowanych na GPW w Warszawie w latach 1997–2008 wynika, że przedsiębiorstwa szybko rozwijające się finansowały inwestycje, zwiększając stopień dźwigni finansowej, ale jednocześnie dysponowały w całym okresie niskimi wskaźnikami długu do kapitału własnego. Ponieważ firmy szybko rozwijające się nie dysponowały dostatecznie dużymi, w stosunku do zamierzeń inwestycyjnych, wewnętrznymi środkami własnymi, zwiększały wskaźnik zadłużenia długoterminowego i finansowanie zewnętrzne, w tym także dzięki emisji akcji. Zaprezentowano to na rysunkach 2 i 3.

Rys. 2. Zmiana wskaźnika długu długoterminowego do kapitału własnego według zbliżonego charakteru działalności przedsiębiorstw w cenach stałych w latach 1997–2008

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Wzrost wartości rzeczowych aktywów trwałych w latach 1997–2008 w cenach stałych z 1996 roku

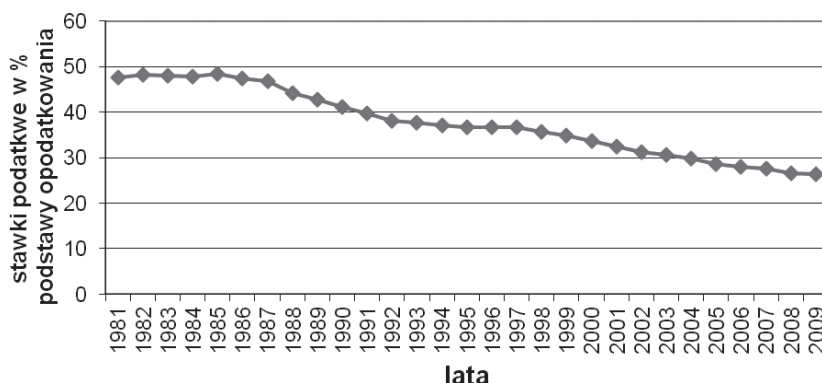
Źródło: opracowanie własne.

Dane zaprezentowane na rysunkach pozwalają stwierdzić, że przedsiębiorstwa dokonujące inwestycji rzeczowych w rzeczowe aktywa trwałe mogą neutralizować podwyższony koszt kapitału przez system podatkowy. Wskazuje to także na to, że dodatkowe zadłużenie, przy występowaniu dogodnych okoliczności gospodarczych, jest pożądanym źródłem finansowania inwestycji¹⁴. Dług umożliwia wykorzystanie korzyści z optymalnego zadłużenia dzięki tracy odsetkowej i zastosowaniu monitoringu efektywności zarządzania.

¹⁴ Zwrócić można uwagę, że przy takim porównaniu abstrahuje się od możliwości finansowania wewnętrznego z kapitału amortyzacyjnego. Rola przepisów o odpisach amortyzacyjnych i zasadach ich przyspieszania powoduje, że nie są one obojętne dla konsekwencji opodatkowania. Mogą one powodować obniżenie kosztu kapitału dzięki przyspieszonym odpisom amortyzacyjnym. Kluczową jednak rolę amortyzacja ma dla konstrukcji podatków, gdy istnieje potrzeba monitorowania efektywności zarządzania. Może ona powodować, że przedsiębiorstwo będzie odrzucać możliwość skorzystania z preferencji podatkowej na rzecz zaciągania długu. Więcej na temat roli kosztów monitorowania można znaleźć: V. Kannianen, J. Södersten, *The Importance of Reporting Conventions for the Theory of Corporate Taxation*, „Journal of Public Economics” 1994, nr 57, Uppsala University, Uppsala 1994; V. Kannianen, J. Södersten, *Costs of Monitoring and Corporate Taxation*, „Journal of Public Economics” 1994, nr 55, s. 307–322; P.B. Sorensen, *Changing Views of the Corporate Income Tax*, „National Tax Journal” 1995, June.

4. Międzynarodowe tendencje w zmianach obciążeń podatkowych podatkiem od zysków przedsiębiorstw korporacyjnych

Zestawienia międzynarodowe pozwalają na porównanie marginalnych stawek, ale także innych czynników określających ciężar podatku. Okazuje się, że mogą występować rozmaite różnice w konstrukcji podatków, jednak należy zauważyć, że w decyzjach przedsiębiorstw właśnie krańcowa stawka jest bardzo istotna¹⁵. Należy zwrócić uwagę, że występuje określona, zgodna tendencja w wysokości obowiązujących marginalnych stawek podatku w wymiarze międzynarodowym. Potwierdza to występowanie wysokiej elastyczności (mobilności) kapitału, gdyż może on się łatwo przemieszczać między krajami¹⁶. Stawka podatku podnosi zatem koszt kapitału dla inwestycji krajowych, a w związku z tym – koszt kapitału, co umożliwiła przerzucanie kapitału do innych lokalizacji.

* Jeżeli w danym roku nie istniało w danym kraju regionu opodatkowania CIT, kraju tego nie brano pod uwagę przy wyliczaniu średniej.

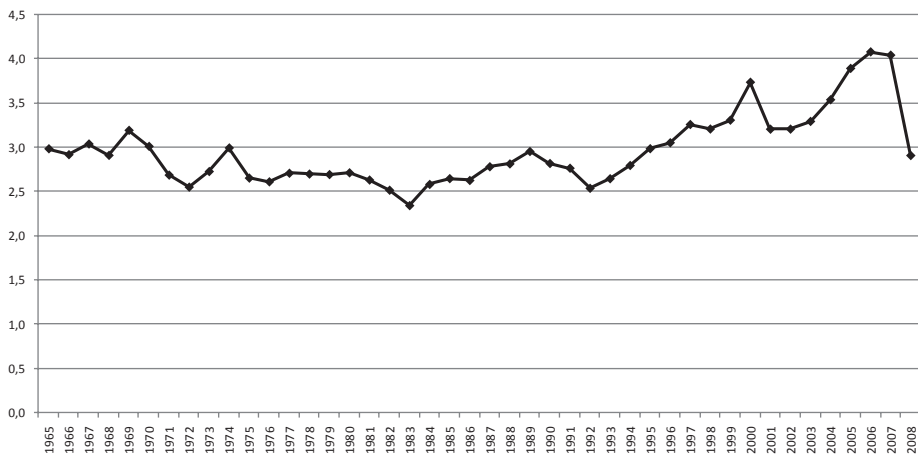
** W przypadku istnienia stawek progresywnych wykres przedstawia najwyższą obowiązującą stawkę.

Rys. 4. Średnia arytmetyczna normatywnych stawek podatkowych podatku od zysków przedsiębiorstw korporacyjnych w latach 1981–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD, Tabela II.1, Tax Database 2009.

¹⁵ Oczywiście, właściwie to najistotniejsza jest stawka efektywna, wynikająca z konstrukcji podatku: odliczeń, ulg, cech rynku, niestety takie dane są niedostępne.

¹⁶ Kwestia mobilności kapitału w aspekcie międzynarodowym jest dość powszechnie uznawana, jednak w rzeczywistości ta mobilność może być mniejsza niż się uważa, głównie z powodu występowania różnego ryzyka lokowania środków w krajach, co odzwierciedla, obowiązująca w danym kraju, stopa procentowa, a więc w pewnym stopniu ogranicza zastosowania „prawa jednej ceny”. Dodatkową przeszkodą w przesuwanie kapitału może być jego rzeczowy charakter oraz odmiennosc rynków finansowych w danych krajach. W długim okresie wydaje się jednak zasadne to, że kapitał będzie jeszcze bardziej mobilny.

* Średnia arytmetyczna.

** Jeżeli w danym roku nie istniało w danym kraju regionu opodatkowania CIT, kraju tego nie brano pod uwagę przy wyliczaniu średniej.

Rys. 5. Relacja wpływów z podatku z zysku przedsiębiorstw korporacyjnych w krajach OECD w latach 1965–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Należy zwrócić uwagę także na inną miarę wskazującą wydajność podatku, odnosząc wpływy podatkowe do PKB danego kraju. Wyniki takiego porównania wskazują już jednak na inną tendencję. Jest nią utrzymywanie się, w pewnym typowym zakresie zmienności, relacji tych wpływów podatkowych do PKB w większości krajów. Jest to spowodowane rozszerzaniem bazy podatkowej podatku, zmniejszeniami ulg, zwolnieniami i zwiększaniem liczby podmiotów objętych podatkiem.

Powyższe dane świadczą o wzroście wydajności podatku w wielu krajach i to pomimo spadku krańcowej stawki podatkowej w większości państw. Podatek ten jest silnie powiązany ze zmianami PKB oraz z rozszerzaniem bazy podatkowej podatku.

Podsumowanie

Podatek dochodowy od osób prawnych i jego międzynarodowy odpowiednik powodują bardzo duże zmiany zachowań przedsiębiorstw i rynku, na którym

funkcjonują. Artykuł prezentuje jedynie wybrane aspekty opodatkowania zysków przedsiębiorstw korporacyjnych. Jakkolwiek wydaje się oczywiste negatywne oddziaływanie podatku na formowanie się kapitału, a historia podatku ma swój długi czas funkcjonowania w wielu gospodarkach świata, mechanizmy oddziaływania podatku na podmioty gospodarujące są dość dobrze znane i opisane przez literaturę, to istnienie podatku wydaje się niezagrażone, zwłaszcza w okresie kryzysu w wielu krajach. Możliwość przenoszenia zysków powoduje ujednolicanie stawek, jednak kraje uzyskują wpływy podatkowe na podobnym lub wyższym poziomie. Polityka fiskalna musi brać pod uwagę nie tylko przedstawione zmiany w bazie podatkowej, ale także inne ważne aspekty funkcjonowania podatku, jak: korygowanie zniekształceń wywołanych przez inne podatki (m.in. zróżnicowanie w opodatkowaniu kapitału rzeczowego i ludzkiego), opodatkowanie specjalnych rent ekonomicznych w niektórych krajach, przewaga konkurencyjna nad przedsiębiorstwami niekorporacyjnymi.

Literatura

- Chirinko R.S., *Corporate Taxation, Capital Formation, and the Substitution Elasticity between Labor and Capital*, „National Tax Journal” 2002, June.
- de Mooij R.A., Ederveen S., *Corporate Tax Elasticities. A Reader's Guide to Empirical Findings*, 2008.
- de Mooij R.A., *Will Corporate Income Taxation Survive?*, „De Economist” 2005, nr 3.
- Evers M., de Mooij R.A., van Ederveen D.J., *What Explains The Variation in Estimates of Labour Supply Elasticities?* CESifo, „Working Paper” nr 1633, December 2005.
- Gordon R.H., Lee Y., *Do taxes affect corporate debt policy? Evidence from U.S. corporate tax return data*, „Journal of Public Economics” 2001, nr 82.
- Gravele J., *The Corporate Income Tax*, „Economic Issues and Policy Options, National Tax Journal” 1995.
- Harbeger A.C., *The Incidence of Corporation Income Tax Revisited*, „National Tax Journal” 2008, nr 2, June.
- Kanniainen V., Södersten J., *Costs of Monitoring and Corporate Taxation*, „Journal of Public Economics” 1994, nr 55.
- Kanniainen V., Södersten J., *The Importance of Reporting Conventions for the Theory of Corporate Taxation*, „Journal of Public Economics” 1995, nr 57, Uppsala University, Uppsala.
- OECD, www.oecd.org, Tax Database.
- Sorensen P.B., *Changing Views of the Corporate income Tax*, „National Tax Journal” 1995, June.

CORPORATE INCOME TAX AS A TAX POLICY TOOL**Summary**

This article concerns problem of levying corporate. Author pays particular attention on the problem of base elasticity and distortions create by taxing income in investments made by companies, especially newly established and fast growing. The article also depicts problems of international circumstances, which indicate that statutory tax rate on corporate slightly decreased despite increasing tax collections, calculated as a relations of tax revenue from corporate income tax to gross domestic product.

Translated by Jarosław Cwyl